

Bachelorproject

**Het effect van commerciële exploitatie op de cultuur-
historische waardering van (gebouwd) erfgoed: Landgoed
Fraeylemaborg**

Bron: Pieter Evenhuis

17 juni 2013

Pieter Evenhuis (s2060841)

Begeleider: G. Van Campenhout

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

Samenvatting

Centraal in deze bachelorscriptie staat de cultuur-historische waardering van Landgoed Fraeylemaborg en de invloed van de commerciële exploitatie van het landgoed op de waardering ervan. Hiervoor is de volgende hoofdvraag opgesteld: *'In hoeverre heeft de commerciële exploitatie van landgoed Fraeylemaborg invloed op de cultuur-historische waarde(ring) van de gebouwen en de omgeving en het verhaal dat het landgoed wil uitdragen?'*. Voor beantwoording van deze vraag is een enquête gehouden onder 63 respondenten. Uit de enquête is gebleken dat de commerciële exploitatie van landgoed Fraeylemaborg wenselijk is en geen afbreuk doet aan de historische waarde van het landgoed. Voor inwoners van de gemeente Slochteren is het landgoed meer identiteitsbepalend voor de provincie dan voor toeristen en wat de uiterlijke waardering betreft scoort het landgoed, en met name de borg zelf, erg goed bij beide groepen. De commerciële exploitatie van landgoed Fraeylemaborg lijkt weinig tot geen effect te hebben op de cultuur-historische waardering.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave	3
Hoofdstuk 1: Inleiding	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Probleemstelling.....	4
1.3. Leeswijzer	5
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	6
2.1 Theoretisch Kader	6
2.1.1 Waardering van erfgoed.....	6
2.1.2 Commercie en erfgoed.....	8
2.1.3 Macht en erfgoed	8
Hoofdstuk 3: Methodologie	10
Hoofdstuk 4: Resultaten.....	16
4.1 Landgoed Fraeylemaborg en commerciële exploitatie.....	16
4.2 Commerciële exploitatie en de invloed op historische waarde.....	17
4.3 Rekening houden met de originele functie bij herbestemmen landgoed Fraeylemaborg	18
4.4 Waardering van het landgoed.....	20
4.5 Landgoed Fraeylemaborg en identiteit	21
Hoofdstuk 5: Conclusie.....	24
Literatuurlijst	26
Bijlage I - Enquête.....	28
Bijlage II - Peer review feedback	33

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding

Erfgoed wordt op verschillende manieren gewaardeerd. Men kan een oud gebouw mooi vinden om uiteenlopende redenen, omdat het een architecturale stijl heeft die aansprekend is of omdat men goede, warme herinneringen heeft bij een bepaald gebouw. Erfgoed kan gewaardeerd worden om zijn schoonheid of om het verhaal dat er achter schuilgaat (Coeterier, 2002). Erfgoed biedt echter ook commerciële kansen (Silberberg, 1995, in McKercher, 2001). Veel historische gebouwen zijn in de afgelopen decennia herbestemd, bijvoorbeeld tot museum, restaurant of congrescentrum en worden nu commercieel geëxploiteerd. In hoeverre deze commerciële exploitatie invloed heeft op de waardering van omwonenden en gebruikers van erfgoed, staat in dit onderzoek centraal. Heeft de manier waarop erfgoed commercieel geëxploiteerd wordt invloed op de cultuur-historische waarde ervan?

In de literatuur is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de mogelijke effecten van commerciële exploitatie op de cultuur-historische waardering van erfgoed. In een case study op landgoed Fraeylemaborg wordt gepoogd een antwoord te vinden. Er is specifiek gekozen voor Landgoed Fraeylemaborg omdat het een locatie is waar verschillende vormen van commerciële exploitatie van erfgoed plaatsvinden. Zo zijn er een onder andere een museum, een restaurant en een museumwinkel aanwezig op het landgoed. Het is interessant om te kijken of er ook verschil is tussen de verschillende functies en de gevolgen van deze commerciële exploitatie op de waardering van het landgoed.

1.2 Probleemstelling

In dit onderzoek wordt gekeken naar de commerciële exploitatie van de gebouwd cultureel erfgoed en de invloed hiervan op de cultuur-historische waarde van het erfgoed. Hierbij zal worden gekeken naar de verschillen en overeenkomsten in de waardering van erfgoed tussen bezoekers en omwonenden. Wordt deze waardering beïnvloedt door het feit dat het gebouwd cultureel erfgoed geëxploiteerd wordt? Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre heeft de commerciële exploitatie van (gebouwd) cultureel erfgoed invloed op de cultuur-historische waarde(ring) van dergelijke monumenten?

Hierbij zijn de volgende deelvragen opgesteld:

- *Hoe waarderen bezoekers en bewoners gebouwd cultureel erfgoed?*
- *Hoe kijken bezoekers en bewoners aan tegen commerciële exploitatie van cultureel erfgoed?*
- *Wat zijn de verschillen in de waardering van commercieel geëxploiteerd erfgoed voor de verschillende functies die bij herbestemming kunnen worden gegeven?*

1.3. Leeswijzer

Voor het beantwoorden van de hierboven gestelde hoofd- en deelvragen zal eerst een theoretisch kader geschetst worden met daarin de belangrijkste theorieën voor het onderzoek, dit gebeurt in hoofdstuk 2. Daarna zal in hoofdstuk 3 de methodologie verantwoord worden en zal worden stilgestaan bij de kwaliteit van de verzamelde data. Vervolgens komen in hoofdstuk 4 de resultaten van de gehouden enquête aan bod. Hoofdstuk 5 tenslotte vormt de conclusie met daarin kort samengevat het gevonden antwoord op de hoofd- en deelvragen. De enquête die is afgenomen onder de respondenten is te vinden in bijlage 1. In bijlage 2 is een peer-review formulier opgenomen, met daarin de commentaren van een peer reviewer en een korte beschrijving van de manier waarop hiermee is omgegaan.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Theoretisch Kader

Erfgoed behelst, volgens Urry (2002, in Gregory et al., 2009), iconische culturele landschappen en toeristische locaties die beschermd en geconserveerd worden vanwege hun historische waarde. Erfgoed kan om verschillende redenen gewaardeerd en beschermd worden. Nyaupane en Timothy (2009) geven als voorbeelden het toeristisch potentieel of de esthetische waarde van erfgoed. Ook worden educatieve en wetenschappelijke doeleinden als motieven om erfgoed te waarderen en te beschermen genoemd, evenals de bijdrage die erfgoed kan leveren aan de plaatsbeleving van omwonenden (Graham et al., 2000, Timothy & Nyaupane, 2009, in Nyaupane & Timothy, 2009).

2.1.1 Waardering van erfgoed

Coeterier (2002) heeft onderzoek gedaan naar de waardering van erfgoed, en dan specifiek de waardering van oude gebouwen. Hij komt na een enquête tot vier criteria waarop de waardering van historische gebouwen is gebaseerd; vorm, informatie, functie en emotionele binding. Onder vorm verstaat Coeterier (2002) de schoonheid van het gebouw, het unieke eraan en het vakmanschap waarmee het gebouw tot stand is gekomen. Het informatie-criterium kan ondergebracht worden in twee categorieën. Informatie over de achtergrond van een gebouw, de geschiedenis en het verhaal dat het gebouw verteld hoort bij de ene categorie. In de andere categorie kan informatie over de identiteit van het gebouw, bij welke klasse het hoort ingedeeld worden. In tegenstelling tot het uiterlijk van een gebouw werkt informatie vooral in op het verbeeldingsvermogen en de fantasie van de gebruiker en het effect is slechts eenmalig. Het uiterlijk wordt elke keer opnieuw ervaren. Informatie voegt ook niets toe aan de schoonheid van een gebouw, maar informatie geeft het gebouw wel een extra laag en maakt het interessanter. Informatie over een gebouw kan ook de gemeenschapswaarde verhogen. Coeterier (2002) gebruikt het voorbeeld van de restanten van een poort waardoor Napoleon trok richting Rusland. Van de restanten is een zitje gemaakt in een winkelstraat. De informatie geeft echter een nieuwe dimensie aan de overblijfselen en maakt het tot iets wat de identiteit van de stad medebepaalt. "Information gives a building a place in history and in our common cultural heritage" (Coeterier 2002,

p.117). Het tot de beschikking hebben van (achtergrond)informatie over een gebouw verhoogt de waardering van het gebouw (Coeterier, 2002).

Ook de frequentie van het bezoeken van een locatie met erfgoed heeft invloed op de waardering van het erfgoed. Nyaupane en Timothy (2009) claimen dat naarmate men een erfgoedlocatie vaker bezoekt, er een positiever beeld ontstaat van het desbetreffende erfgoed. De mensen die vaker een erfgoedlocatie bezoeken hechten meer waarde aan het culturele en historische belang van de plek en de sense of place die men daar ervaart.

De originele functie van een gebouw moet volgens de respondenten van Coeterier (2002) zoveel mogelijk in stand gehouden worden. Waar dit niet kan moet de functie de vorm volgen, aanpassingen moeten zoveel mogelijk van het originele uiterlijk en de originele vorm in stand houden. Tevens moet het gebouw goed onderhouden zijn. Bij herbestemming moet rekening gehouden worden met de originele functie. Een leegstaande kerk zou men niet graag herbestemd zien worden tot supermarkt, dat komt niet overeen met het karakter van het gebouw. De identiteit van een gebouw speelt een grote rol in de waardering van de herbestemming (Coeterier, 2002).

Mason (2002) onderscheidt een aantal waardes die men kan toekennen aan erfgoed. Van belang voor dit onderzoek zijn met name de historische waarde, de symbolische waarde en de esthetische waarde. De historische waarde stelt de relatie van het erfgoed tot de geschiedenis voor. Hierbij valt te denken aan de ouderdom van het erfgoed of de associatie met personen of gebeurtenissen uit het verleden. Mason (2002) claimt dat er geen erfgoed bestaat zonder symbolische waarde. Symbolische waarden worden gebruikt om culturele banden in het heden te creëren en te benadrukken. Met de esthetische waarde bedoelt Mason (2002) onder andere de schoonheid van het erfgoed, de architectuur en het ontwerp van een gebouw, object of locatie. Niet alleen de visuele schoonheid kan ervaren worden, ook de geur, het geluid en het gevoel dat erfgoed losmaakt kan onder esthetische waarde worden geschaard. Esthetische waarde kan een sterke bijdrage leveren aan de welgesteldheid van mensen en is mogelijk de meest persoonlijke en individualistische waardering van erfgoed.

2.1.2 Commercie en erfgoed

Plaatsen van cultureel significant belang zijn erg in trek bij zowel binnenlandse als buitenlandse toeristen (Wirth & Freestone, 2003). Van significant belang zijn plaatsen met erfgoed en culturele diversiteit. Volgens Wirth en Freestone (2003) kan erfgoed gecommuniceerd worden. Door het promoten en vermarkten van het gecommuniceerde erfgoed kan een plaats, zij het een dorp of een stad, zich onderscheiden van andere dorpen of steden. Culturen en plaatsen van significant belang kunnen een belangrijke rol vervullen binnen dorpen en of steden. Zij zijn niet alleen een bron waaraan individuen of gemeenschappen hun identiteit kunnen ontleen, ook kunnen deze cultureel significante plaatsen worden gebruikt als economische bron, als bron van inkomsten en als motivator voor economische groei en ontwikkeling (Scott, 2000, in Wirth & Freestone, 2003). Ook Silberberg (1995, in McKercher, 2001) claimt dat erfgoed commerciële kansen biedt aan de lokale gemeenschap. Er kan door het gebruik van erfgoed en cultuur voor commerciële doeleinden spanning ontstaan. Er kunnen conflicten ontstaan tussen bijvoorbeeld de lokale gemeenschap, toeristen, bedrijven en de overheid (Bianchini, 1993, in Wirth & Freestone, 2003). Voor het promoten van plaatsen van een culturele significantie kan een selectief beeld geschetst worden om een locatie met bijvoorbeeld erfgoed aantrekkelijker te maken voor consumptie. Op deze manier wordt een identiteit gecreëerd waarin elementen die als ongewenst of irrelevant gezien worden voor het vermarkten van een plaats worden uitgesloten: *'Tourist consumption is a place-creating and place-altering act. It is an economic activity that shapes the use, location and distribution of resources. The production and expansion of tourist spaces has consequences for the built environment, and so the promotion of certain images and the very act of consuming places can impact on the authenticity of environments'* (Wirth en Freestone, 2003, p. 3).

2.1.3 Macht en erfgoed

Het hierboven genoemde schetsen van een selectief beeld heeft alles te maken met macht. Ashworth (2007) stelt dat erfgoed geen publiek goed is dat esthetische genoegdoening biedt of culturele verrijking, maar dat erfgoed draait om macht. *'It is both a reflection of power structures and an instrument in the exercise of power'* (Ashworth, 2007, p. 3). Het creëren van erfgoed wordt doorgaans geïnitieerd door individuen of sociale groepen die een relatieve machtspositie bezitten. Dit zijn vooral politici (Silva & Santos, 2012). Machtstructuren en hiërarchie spelen een grote rol in het creëren en behouden van

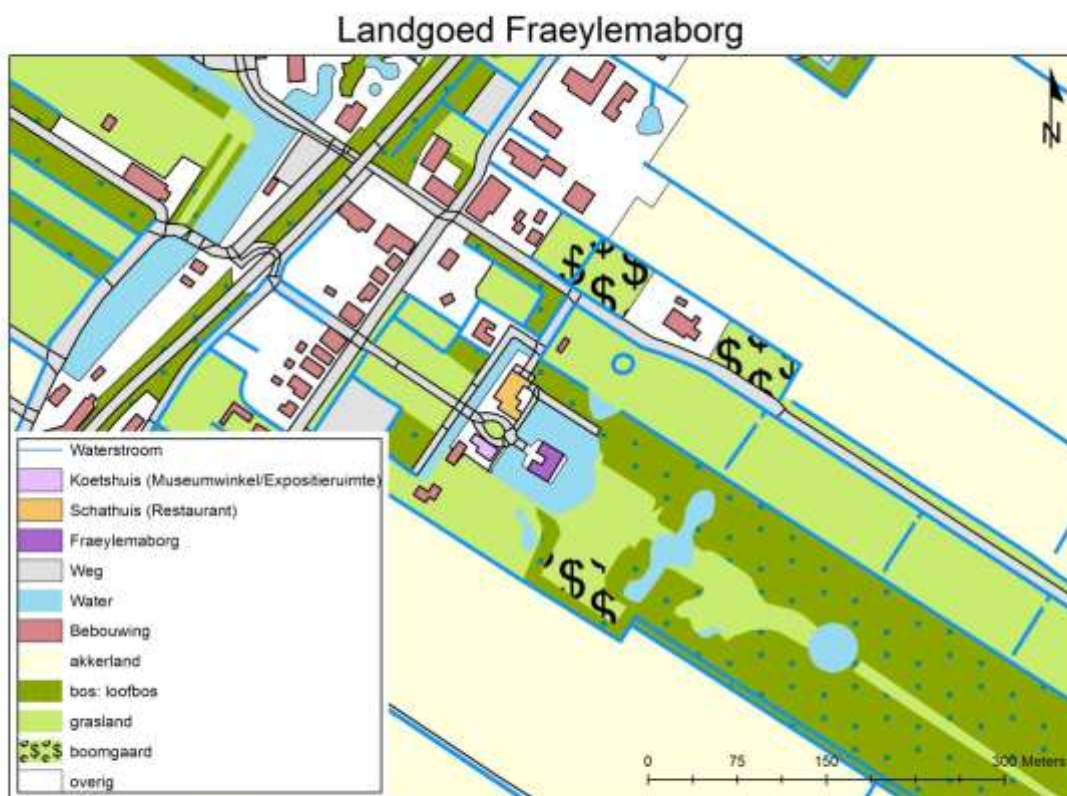
erfgoed. Erfgoed kan de 'mental picture' van een inwoner van een land bepalen. Deze mental picture wordt door erfgoed gecreëerd en in stand gehouden (Yeoh en Kong, 1996). Het zijn de mensen met macht die bepalen welke ideeën aan deze mental pictures vastzitten. Erfgoed kan culturele weelde representeren, alsook een uithangbord zijn voor mogelijke toeristen en bezoekers. Door erfgoed wordt het verleden gedefinieerd, niet door de 'normale' mensen, zij hebben immers niet de macht om plaatsen te definiëren door middel van erfgoed (Yeoh en Kong, 1996). Het zijn de mensen met macht die controle hebben over het maken van plaatsen en erfgoed, en daardoor ook over het verhaal dat ermee gecommuniceerd wordt. De mensen met macht hebben de geschiedenis in handen. Onder deze mensen scharen Yeoh en Kong (1996) bijvoorbeeld planners, architecten, politici, eigenaren van onroerend goed en ontwikkelaars. Isnart (2012) claimt dat erfgoed door bijvoorbeeld politieke leiders geïnstrumentaliseerd kan worden om hun eigen visie op de lokale historie te rechtvaardigen. Ook Mason (2002) benoemt de politieke waarde van erfgoed. Hiermee wordt het gebruik van erfgoed voor het creëren of in stand houden van politieke doelen en ideologieën bedoeld.

Hoofdstuk 3: Methodologie

Methodie

Het doel van het onderzoek is om een beeld te krijgen van de invloed van de commerciële exploitatie van de Freaylemaborg op de cultuur-historische waardering van het landgoed. Om een antwoord op de onderzoeksvraag te verkrijgen, is met behulp van enquêtes een kwantitatief onderzoek gedaan. Enquêtes zijn bruikbaar om data te verzamelen over mensen, hun gedrag, ervaringen en meningen (McLafferty, 2003; Parfitt, 2005 in McGuirk en O'Neill, 2010). Aangezien data moet worden verzameld over de waardering van bezoekers en omwonenden van het landgoed Fraeylemaborg is dit een toepasselijke methode van dataverzameling.

Er is op vier dagen data verzameld, één dinsdag, één vrijdag en twee zaterdagen. De onderzoeker heeft rond gelopen op het landgoed en heeft daar willekeurig mensen aangesproken. Er is op één dag – vanwege het slechte weer waren er weinig bezoekers op het landgoed - ook langs de deuren van omliggende huizen gegaan om de enquête af te nemen. Hierdoor is het aantal respondenten dat inwoner is hoger uitgevallen dan het aantal bezoekers. Van de 63 respondenten zijn 27 mannelijk en 36 vrouwelijk.

Kaart 1: Landgoed Fraeylemaborg (Bron: Top10NL, eigen bewerking)

Reflectie dataverzamelinstrument

De enquête was voor de meeste respondenten prima in te vullen. Slechts bij een enkele enquêtevraag werd door de respondent gevraagd wat met de vraag bedoelt werd. De meest voorkomende vraag tijdens het afnemen van de enquête was wat ‘identiteitsbepalend’ nou precies was. Veel respondenten vonden dit begrip, ook met de uitleg op de enquête, toch nog wat vaag. Op de enquête (zie ook bijlage 1) stond dat identiteitsbepalend kon worden getypeerd als ‘iets wat beeldbepalend en karakteristiek is’. Vaak heeft de onderzoeker dit nog wat verder uit moeten leggen en heeft daarbij vaak aan de vraag toegevoegd dat iets identiteitsbepalend is als het één van de eerste dingen is waar men aan denkt als men aan de provincie Groningen respectievelijk de gemeente Slochteren denkt.

Reflectie op data

Er zijn wel een aantal kanttekeningen te maken bij het onderzoek en de methodologie. Allereerst de respondenten; alle respondenten die de enquête ingevuld hebben waren met een reden op landgoed Fraeylemaborg. Waarschijnlijk omdat zij het landgoed mooi vonden, omdat zij zich interesseren in het landgoed of omdat ze er meer van wilden weten. Deze groep heeft waarschijnlijk een positieve(re) mening over het landgoed, iets dat de positieve resultaten van de enquête zou kunnen verklaren. Mensen die er ernstige bezwaren tegen hebben dat het landgoed commercieel geëxploiteerd wordt komen naar alle waarschijnlijkheid niet, of niet vaak op het landgoed en hebben zodoende ook minder of geen stem in deze dataverzameling. Daarnaast kan men zich afvragen of met de verzamelde data de onderzoeksvraag écht beantwoord kan worden. Er is namelijk geen duidelijke voor- en na-situatie. Wel kan met de verzamelde data een vergelijking worden gemaakt met hetgeen in de literatuur gezegd word over de waardering van erfgoed en de rol van commerciële exploitatie hierin.

Data analyse

De data is daarom geanalyseerd en vergeleken met de gevonden literatuur. Bestaat bijvoorbeeld de door Bianchini (1993, in Wirth & Freestone, 2001) genoemde spanning omdat er commercieel geëxploiteerd wordt? Draagt de kennis van de (achtergrond)informatie ook bij aan een hogere waardering van het landgoed? Is bij het kiezen van de nieuwe functie voldoende rekening gehouden met de originele functie van het landgoed?

De data is geanalyseerd met SPSS Statistics. De gebruikte toetsen zijn een T-toets voor twee onafhankelijke steekproeven en de Mann-Whitney toets. De T-toets, gebruikt in hoofdstuk 4.1, is hier verkozen omdat deze een verschil in gemiddelden van een ratio-variabele voor twee groepen kan testen. In de hoofdstukken 4.2 tot en met 4.5 is gekozen voor de Mann-Whitney toets. Omdat hier sprake is van een ordinale variabele (een 5-puntsschaal waarop de respondenten aangeven in hoeverre ze het met een stelling eens zijn) kan de T-toets voor onafhankelijke steekproeven niet gebruikt worden. Vandaar dat in deze gevallen is gekozen voor een non-parametrisch alternatief.

Ethiek

Wat de machtspositie van de onderzoeker richting de respondenten betreft zijn er geen (ethische) problemen opgemerkt. De onderzoeker is eerder een insider dan een outsider, is zelf namelijk ook een gebruiker van het landgoed en staat wat de machtstructuur betreft op dezelfde plaats.

Deelname aan de enquête was vrijwillig en anoniem. De uit de enquête gehaalde informatie zal zorgvuldig en vertrouwelijk behandeld worden en is uitsluitend bedoeld voor dit onderzoek.

Case

Als casestudy voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is gekozen voor landgoed Fraeylemaborg. De Fraeylemaborg is van een grote waarde voor de Gemeente Slochteren (Gemeente Slochteren, 2013)(zie figuur 1). De Fraeylemaborg maakt deel uit van het Groninger borgenlandschap en is bijzonder omdat het tot in de jaren '70 van de vorige eeuw bewoond is geweest. Vele borgen zijn eerder afgebroken of verkocht aan gemeentes of stichtingen. Het voormalige steenhuis is in de jaren '70 noodgedwongen door de laatste bewoner, Louise Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, de laatste borgvrouwe van Groningen, verkocht en daarna opengesteld voor publiek (Ellenbroek, 2008). Het is door de familie Thomassen á Thuessink van der Hoop van Slochteren verkocht aan de Gerrit van Houten Stichting. Niet alleen is het park nu vrij te bezoeken, in het voormalige schathuis (figuur 2) is een restaurant gevestigd en in het koetshuis is een ruimte waar exposities plaatsvinden (zie figuur 3). Tevens is de borg zelf ingericht als trouwlocatie en als museum in de stijl van de laatste bewoners (Landgoed Fraeylemaborg, 2013). Welke invloed hebben al deze commerciële activiteiten op de waardering van bezoekers en omwonenden van de Fraeylemaborg als erfgoed? Staat men meer stil bij het erfgoed en welk effect heeft dit op de waardering? Of doen alle commerciële activiteiten af aan het landgoed en zijn waarde?

Figuur 1 - Fraeylemaborg (Bron: Pieter Evenhuis)

Figuur 2 – Schathuis (Bron: Pieter Evenhuis)

Figuur 3 – Koetshuis (Bron: Pieter Evenhuis)

Hoofdstuk 4: Resultaten

4.1 Landgoed Fraeylemaborg en commerciële exploitatie

In de enquête is gevraagd naar de mening van de bezoekers en de omwonenden als het gaat om de commerciële exploitatie van landgoed Fraeylemaborg. Er is onder andere aan de respondenten gevraagd of het wenselijk is dat de Fraeylemaborg commercieel geëxploiteerd wordt op een schaal van 1-5, waarbij 1 staat voor 'Helemaal niet mee eens' en 5 voor 'Helemaal mee eens'. Een grote meerderheid gaf aan dat het wenselijk is om landgoed Fraeylemaborg commercieel te exploiteren. Uit de gesprekken met de respondenten tijdens en na het invullen van de enquête bleek dat veel respondenten het een noodzaak vonden dat het gebouw een nieuwe, commerciële functie heeft gekregen. Door het landgoed commercieel te gaan exploiteren is de toekomst min of meer gewaarborgd. Door de commerciële belangen die er zijn is het landgoed goed onderhouden en blijft het landgoed behouden. Bovendien zijn dergelijke landgoederen erg duur in onderhoud. Het commercieel exploiteren van dergelijk cultureel erfgoed zorgt ervoor dat er geld voor handen is om erfgoed te behouden. Er zijn ook respondenten die aangeven dat het te maken heeft met de in het theoretisch kader benoemde machtsstructuren. Yeoh en Kong (1996) en Ashworth (2007) benoemen dat het de mensen met macht zijn die bepalen wat erfgoed is en welk verhaal daarmee verteld wordt. Door cultureel erfgoed te behouden kan men beschikken over erfgoed als een uithangbord voor potentiële inwoners, bedrijven en investeringen (Yeoh en Kong, 1996).

Veel respondenten gaven ook aan blij te zijn dat het een hele toegankelijke functie heeft gekregen in de vorm van museum, restaurant en openbaar park en dat het niet een wat exclusievere functie heeft gekregen waardoor het landgoed minder toegankelijk zou zijn geweest.

Er is ook gevraagd om aan te geven hoe wenselijk men de verschillende commerciële functies die landgoed Fraeylemaborg herbergt vond.

Uit figuur 6 valt af te lezen dat men gemiddeld gezien positief is over de wenselijkheid van commerciële exploitatie van de verschillende gebouwen van landgoed Fraeylemaborg. Er zitten echter wel wat kleine verschillen in de verschillende functies. Zo vind men het schathuis dat als restaurant fungeert de minst wenselijke vorm van commerciële exploitatie

op het landgoed. In alle gevallen zijn er geen significante verschillen tussen inwoners en toeristen gevonden met behulp van een Mann-Whitney toets.

	N	Mean
Wenselijk Fborg als museum?	63	4,54
Wenselijk Fborg trouwlocatie?	63	4,46
Wenselijk schathuis als restaurant?	63	4,03
Wenselijk koetshuis als museumwinkel?	63	4,10
Wenselijk koetshuis als expositieruimte?	63	4,13
Valid N (listwise)	63	

Figuur 4 – Gemiddelde scores op de stellingen

4.2 Commerciële exploitatie en de invloed op historische waarde

Er is niet specifiek gevraagd naar de door Bianchini (1993, in Wirth en Freestone, 2001) genoemde spanningen tussen erfgoed en de commerciële exploitatie hiervan, maar deze lijkt op basis van de verkregen respons ook niet echt aanwezig in het geval van landgoed Fraylemaborg. Er zijn relatief weinig respondenten die het er niet mee eens zijn dat landgoed Fraylemaborg commercieel geëxploiteerd wordt.

Ook de resultaten in figuur 4 wijzen erop dat er weinig tot geen spanning is tussen de commerciële belangen en de historische waarde van de gebouwen van landgoed Fraylemaborg.

De meerderheid van de respondenten geeft aan dat ze niet vinden dat het gebruik van landgoed Fraylemaborg voor commerciële doeleinden afbreuk doet aan de historische waarde. Dit geldt voor zowel toeristen als inwoners. Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen de inwoners en de toeristen, beide groepen geven aan dat ze het commercieel gebruiken van de Fraylemaborg en haar bijgebouwen geen grote effecten

heeft op de historische waarde van het landgoed. Het lijkt erop dat in het geval van landgoed Fraeylemaborg de commerciële belangen en de historische waarde elkaar niet heel erg in de weg staan.

	N	Mean
Gebruik Fborg als museum afbreuk historische waarde	63	1,63
Gebruik Fborg als trouwlocatie afbreuk historische waarde	63	1,65
Gebruik schathuis als restaurant afbreuk historische waarde	63	1,98
Gebruik koetshuis als museumwinkel afbreuk historische waarde?	63	1,94
Gebruik koetshuis als expositieruimte afbreuk historische waarde	63	1,95
Valid N (listwise)	63	

Figuur 5 – Gemiddelde scores op de stellingen

Uit de enquêtes lijkt wel naar voren te komen dat men positiever denkt over het gebruik van de Fraeylemaborg als museum dan over het schathuis als restaurant. Dit is echter niet statistisch te bewijzen, dus het gevonden verschil kan op toeval berusten. In beide gevallen is echter alsnog de overheersende mening dat het gebruik als museum respectievelijk restaurant weinig tot geen afbreuk doet aan de historische waarde.

4.3 Rekening houden met de originele functie bij herbestemmen landgoed Fraeylemaborg
Coeteriers (2002) respondenten gaven aan dat bij herbestemming van erfgoed het karakter van het gebouw de nieuwe functie moet bepalen. De functie is hierdoor sterk verbonden aan het karakter van het te herbestemmen gebouw of gebied (Barker, 1968, in Coeterier, 2002). In de enquête is gevraagd hoe de respondent dacht over de originele functies die de verschillende gebouwen op landgoed Fraeylemaborg hadden en de functie die ze in de loop der jaren hebben gekregen.

	N	Mean
Bij aanwijzen Fborg als trouwlocatie voldoende rekening originele functie?	63	4,35
Bij aanwijzen schathuis als restaurant voldoende rekening originele functie?	63	3,87
Bij aanwijzen koetshuis als museumwinkel voldoende rekening originele functie?	63	3,90
Bij aanwijzen koetshuis als expositieruimte voldoende rekening originele functie?	63	3,89
Valid N (listwise)	63	

Figuur 6 – Gemiddelde scores op de stellingen

In figuur 6 zijn de gemiddelden gegeven van de antwoorden van de respondenten, waarbij een 1 staat voor ‘helemaal niet mee eens’ en een 5 staat voor ‘helemaal mee eens’. Gemiddeld genomen zijn de respondenten van mening dat er voldoende rekening is gehouden met de originele functie bij het herbestemmen van de verschillende (bij)gebouwen op het landgoed Fraeylemaborg. Of er echt een statistisch significant verschil is tussen de gemiddelden wat betreft de inwoners en de toeristen valt niet te zeggen.

De respondenten lijken het geen groot probleem te vinden voor de historische waarde dat de Fraeylemaborg en haar bijgebouwen een andere functie hebben gekregen. Zoals Coeterier (2002) aangeeft is het belangrijk dat functie de vorm volgt bij het kiezen van een nieuwe bestemming, als de originele functie van erfgoed niet meer gehandhaafd kan worden. In het geval van de Fraeylemaborg is dit, als het gaat om het uiterlijk van de gebouwen, goed gegaan. Het uiterlijk van de gebouwen is weinig veranderd door de nieuwe functie. Het schathuis, nu een restaurant, heeft alleen een glazen pui gekregen. Aan de binnenkant zijn nog wel wat oude elementen in zowel het schathuis en het koetshuis zichtbaar, maar is er wel verbouwd om de nieuwe functie goed te kunnen faciliteren. Uit de enquête blijkt dat dit in een acceptabele mate gebeurt is (zie figuur 5 en 6).

4.4 Waardering van het landgoed

Aan alle respondenten van de gehouden enquête is gevraagd of ze het uiterlijk van de Fraeylemaborg en haar bijgebouwen wilden becijferen, waarbij 1 het laagste cijfer mogelijk was en een 10 het hoogst. Het uiterlijk van de Fraeylemaborg zelf wordt door de 63 respondenten het hoogst gewaardeerd, met gemiddeld een 9,4. Het schathuis krijgt gemiddeld de laagste waardering, afgerond een 8. Zowel de Fraeylemaborg als het koetshuis hebben beiden geen enkele onvoldoende gekregen. Het schathuis en het park echter hebben wel waarderingen lager dan een 6 gekregen.

In figuur 7 is de uiterlijke waardering van de Fraeylemaborg, de bijgebouwen en het park uitgesplitst naar inwoners en toeristen. Inwoners zijn in dit geval respondenten die in de gemeente Slochteren wonen en toeristen zijn logischerwijs de mensen die niet in de gemeente Slochteren wonen. Wat opvalt is dat de gemiddelden in deze steekproef in alle gevallen hoger zijn bij de inwoners dan de toeristen (zie figuur 2). Dit zou in lijn zijn met hetgeen Nyaupane en Timothy (2009) concluderen in een eerder onderzoek. Hieruit is namelijk gebleken dat naarmate men vaker een erfgoedlocatie bezoekt men er een positiever beeld van deze erfgoedlocatie op nahoudt. Coeterier (2002) claimt dat ook informatie over erfgoed de waardering verhoogd en een erfgoedlocatie interessanter maakt. Bewoners zijn beter op de hoogte van de geschiedenis en hebben zodoende meer informatie wat zou kunnen leiden tot een hogere waardering. Uit een T-toets voor onafhankelijke steekproeven blijkt echter dat de gemiddelden niet statistisch significant van elkaar afwijken voor de uiterlijke waardering van de Fraeylemaborg en het park. Er is wel een significant verschil in de waardering van inwoners en toeristen in de waardering van het schathuis ($p=0,015$) en het koetshuis ($p=0,046$). Een mogelijke verklaring zou dus bovenstaande theorie van Nyaupane en Timothy (2009) kunnen zijn. De bewoners hebben het landgoed doorgaans vaker bezocht en geven daardoor een hogere waardering. Een andere mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de bijgebouwen niet per se een heel bijzonder uiterlijk hebben, terwijl de borg apart en monumentaler oogt. Inwoners zouden wat meer gehecht kunnen zijn aan de bijgebouwen en ze daarom een hogere waardering geven.

	Bewoner of bezoeker?	N	Mean
Uiterlijke waardering Fraeylemaborg	Bewoner	39	9,36
	Bezoeker	24	9,33
Uiterlijke waardering koetshuis	Bewoner	39	8,33
	Bezoeker	24	7,63
Uiterlijke waardering schathuis	Bewoner	39	8,21
	Bezoeker	24	7,58
Uiterlijke waardering park	Bewoner	39	8,49
	Bezoeker	24	8,42

Figuur 7 – Gemiddelde uiterlijke waardering uitgesplitst naar bewoner en bezoeker

4.5 Landgoed Fraeylemaborg en identiteit

Er is in de enquête ook gevraagd in hoeverre men landgoed Fraeylemaborg identiteitsbepalend vond voor zowel de provincie Groningen, de gemeente Slochteren, het dorp Slochteren en voor zichzelf. Op de stelling kon men met behulp van een 5-puntsschaal aangeven in hoeverre men het met een stelling eens was (zie hiervoor ook de enquête in bijlage 1). In figuur 8 valt te zien dat ook hier, net als bij de uiterlijke waardering, de inwoner positiever reageert dan de toerist. Vooral op de vraag of landgoed Fraeylemaborg identiteitsbepalend is voor de provincie Groningen en voor de respondent zelf geven de inwoners vaker aan dat ze het er (compleet) mee eens zijn.

Na een Mann-Whitney toets blijken bij drie van de vier stellingen de gemiddelde scores van inwoners en toeristen significant af te wijken. Zowel voor de provincie ($p=0,00$), de gemeente ($p=0,046$) en de persoonlijke identiteit ($p=0,00$) zijn de gemiddelden significant afwijkend. Dat de Fraeylemaborg voor inwoners op een meer persoonlijk niveau ook nog identiteitsbepalend is en voor toeristen niet valt te verklaren. Inwoners zijn wellicht meer op een persoonlijke manier gehecht aan het landgoed, zijn er mee opgegroeid, kennen de geschiedenis doorgaans beter en hebben er wellicht goede herinneringen aan.

	Bewoner of bezoeker?	N	Mean
Identiteitsbepalend voor provincie?	Bewoner	39	3,97
	Bezoeker	24	2,58
Identiteitsbepalend voor gemeente Slochteren?	Bewoner	39	4,64
	Bezoeker	24	4,25
Identiteitsbepalend voor dorp Slochteren?	Bewoner	39	4,67
	Bezoeker	24	4,58
Identiteitsbepalend voor respondent?	Bewoner	39	3,54
	Bezoeker	24	1,42

Figuur 8 – In hoeverre is het landgoed Fraylemaborg identiteitsbepalend?

Na een Mann-Whitney toets blijken bij drie van de vier stellingen de gemiddelde scores van inwoners en toeristen significant af te wijken. Zowel voor de provincie ($p=0,00$), de gemeente ($p=0,046$) en de persoonlijke identiteit ($p=0,00$) zijn de gemiddelden significant afwijkend. Dat de Fraylemaborg voor bewoners op een meer persoonlijk niveau ook nog identiteitsbepalend is en voor bezoekers niet valt te verklaren. Bewoners zijn wellicht meer op een persoonlijke manier gehecht aan het landgoed, zijn er mee opgegroeid, kennen de geschiedenis doorgaans beter en hebben er wellicht goede herinneringen aan.

Ook op gemeentelijk en provinciaal niveau denken de bewoners dat het landgoed meer identiteitsbepalend is dan de bezoekers dat doen. Dat de scores op het provinciale vlak een stuk hoger liggen bij de inwoners kan misschien verklaard worden door het feit dat de bewoners, zoals hierboven ook al eens aangegeven, meer gehecht zijn aan het landgoed en het daarom meer associëren met de provincie Groningen dan de toeristen dat doen.

Als men over informatie beschikt van een erfgoedlocatie wordt de waardering van deze zelfde erfgoedlocatie groter, aldus Coeterier (2002). Als men het persoonlijke verhaal van erfgoed kent is deze meer onderscheidend van andere, soortgelijke erfgoedlocaties, dankzij dit verhaal. Uit de enquête blijkt dat de respondenten die inwoner van de gemeente Slochteren zijn veelal aangeven zowel de geschiedenis van het landgoed als die van haar

bewoners te kennen. Bij toeristen is dit niet het geval, zij geven vaker aan de geschiedenis niet of in mindere mate te kennen (zie figuur 9). De verschillen tussen inwoners en toeristen wijken, na een Mann-Whitney toets, significant van elkaar af ($p=0,00$ voor alledrie de stellingen).

	Bewoner of bezoeker	N	Mean
Bekend met geschiedenis landgoed	Bewoner	39	4,23
	Bezoeker	24	2,17
Bekend met voormalige bewoners landgoed	Bewoner	39	4,00
	Bezoeker	24	1,92
Kennen van geschiedenis ver groot mijn waardering	Bewoner	39	4,13
	Bezoeker	24	2,58

Figuur 9 – Gemiddelde scores voor de stellingen, uitgesplitst naar bewoner en bezoeker

Hoofdstuk 5: Conclusie

Als antwoord op de aan het begin van deze bachelorscriptie gestelde hoofdvraag: *'In hoeverre heeft de commerciële exploitatie van (gebouwd) cultureel erfgoed invloed op de cultuur-historische waarde(ring) van dergelijke monumenten?'* kan worden gesteld dat, uitgaande van dit onderzoek, commerciële exploitatie van cultureel erfgoed geen grote invloed lijkt te hebben op de waardering van cultureel erfgoed.

De uiterlijke waardering die de respondenten aan de Fraeylemaborg, de bijgebouwen en het park geven is hoog. Dit geldt zowel voor inwoners van de gemeente Slochteren als voor bezoekers van buitenaf. Er is wel een duidelijk verschil tussen deze twee groepen als het gaat om de mate waarin zij landgoed Fraeylemaborg identiteitsbepalend achten. De inwoners van de gemeente Slochteren zijn van mening dat het landgoed identiteitsbepalend is voor de provincie Groningen, voor de toeristen is dit anders. Zij zijn van mening dat het landgoed níet identiteitsbepalend is op provinciaal niveau. Op het niveau van de gemeente en het dorp vinden ze de borg wel identiteitsbepalend, evenals de inwoners van de gemeente Slochteren.

Ook is gebleken dat het grootste deel van de respondenten het wenselijk vindt dat het landgoed commercieel geëxploiteerd wordt. Bij het herbestemmen van landgoed Fraeylemaborg is volgens de respondenten voldoende rekening gehouden met de originele functie en doet het geen afbreuk aan de historische waarde van de verschillende gebouwen.

Op basis van de in deze scriptie uitgevoerde enquête kan gesteld worden dat commerciële exploitatie hoogstwaarschijnlijk geen grote invloed heeft op de waardering. Dit geldt alleen in een soortgelijk geval als het landgoed Fraeylemaborg, waar de nieuwe functies de vorm volgen en goed bij het erfgoed passen. Cultureel erfgoed en commerciële exploitatie lijken prima hand in hand te kunnen gaan. Als bij herbestemming maar goed wordt nagedacht over de nieuwe functie, of deze past bij de oude functie(s) en het in stand houden van de historische waarde.

Vervolgonderzoek

Een suggestie voor vervolgonderzoek zou kunnen zijn om een soortgelijk onderzoek te doen bij een wat andere herbestemming van erfgoed, bijvoorbeeld de supermarkt in de Korenbeurs in Groningen. Het is goed mogelijk dat daar de resultaten een hele andere kant opwijzen. Ook is het een idee om een dergelijk onderzoek eens uit te voeren met een duidelijke voor- en na-situatie, dus vóór het commercieel exploiteren van erfgoed en daarna om meer een idee te krijgen of en hoe groot de invloed van commerciële exploitatie van erfgoed op de cultuur-historische waardering van het erfgoed is.

Literatuurlijst

Ashworth, G.J. (2007). Pluralising the past: heritage policies in plural societies. *Paper college Heritage Identities*.

Coeterier, J.F. (2002). Lay People's Evaluation of Historic Sites. *Landscape and Urban Planning*, 59(2), 111-123.

Ellenbroek, E. (2008). *Louise Groenveld-Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, 1915-2008*. Geraadpleegd op 08-03-2013 via

<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1263522/2008/08/27/Louise-Groenveld-Thomassen-agrave-Thuessink-van-der-Hoop-van-Slochteren-1915-2008.dhtml>.

Amsterdam: Dagblad Trouw.

Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M.J., Whatmore, S. (Red.) (2009). *The Dictionary Of Human Geography*. 5. Chichester: Wiley & Sons.

Gemeente Slochteren (2013). *Kunst en Cultuur*. Geraadpleegd op 01-03-2013 via

http://www.slochteren.nl/slochteren/incontact/productie/basis/ic_website_webgen.nsf/pages/3923E52D9F60D190C1257427003D15DB?opendocument

Slochteren: Gemeente Slochteren.

Isnart, C. (2012). The mayor, the ancestors and the chapel: clientelism, emotion and heritagisation in southern France. *International Journal of Heritage Studies*, 18(5), 479-494.

Landgoed Fraeylemaborg (2013). *Landgoed*. Geraadpleegd op 01-03-2013 via

<http://www.fraeylemaborg.nl/landgoed.html> Slochteren: Landgoed Fraeylemaborg.

Mason, R. (2002). Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. In The Getty Conservation Institute. *Assessing the Values of Cultural Heritage* (pp. 5-30). The Getty Conservation Institute: Los Angeles.

McGuirk en O'Neill (2010). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. In Hay, I. (2010). (Red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. (pp. 191-216). Ontario: Oxford University Press.

McKercher, B. (2001). Attitudes to a non-viable community-owned heritage tourist attraction. *Journal of Sustainable Tourism*, 9(1), 29-43.

Nyaupane, G.P. & Timothy, D.J. (2009). Heritage awareness and appreciation among community residents: perspectives from Arizona, USA. *International Journal of Heritage Studies*, 16(3), 225-239

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2013). *Vraag 4: Definitie cultuurhistorische waarden*. Geraadpleegd op 28-02-2013 via <http://www.cultureelerfgoed.nl/handreiking erfgoedruimte/veelgestelde-vragen/vraag-4-definitie-cultuurhistorische-waarden>. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Silva, L., Santos, P.M. (2012). Ethnographies of heritage and power. *International Journal of Heritage Studies*. 18(5), 437-443.

Wirth, R. & Freestone, R. (2003). Tourism, heritage and authenticity: state-assisted cultural commodification in suburban Sydney, Australia. *Urban Perspectives*, 3(1), 1-10.

Yeoh, B. & Kong, L. (1996). The notion of place in the construction of history, nostalgia and heritage in Singapore. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 17(1), 52-65.

Bijlage I - Enquête

Geachte meneer/mevrouw,

Mijn naam is Pieter Evenhuis en ik studeer Sociale Geografie en Planologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Voor het afsluiten van de bachelorfase van deze opleiding (jaar 3) voer ik een wetenschappelijk onderzoek uit naar de waardering van erfgoed. Het doel van mijn onderzoek is om er achter te komen hoe bezoekers en omwonenden van de Fraeylemaborg in Slochteren aankijken tegen de commerciële exploitatie van de borg, en welk effect dit heeft op de waardering van de borg als erfgoed. Het zou daarom mooi zijn als u deze enquête in wilt vullen. Het invullen kost u ongeveer 5 minuten.

Met de resultaten van deze anonieme enquête zal vertrouwelijk worden omgegaan. De gegevens zijn enkel bedoeld voor mijn bachelorproject en zullen dus verder nergens voor gebruikt worden. U hebt het recht om u te onthouden van het invullen van de vragen en te stoppen op ieder gewenst moment zonder daar een verantwoording voor af te leggen.

Mocht u na het invullen van de enquête graag op de hoogte gehouden worden van het uiteindelijke resultaat van het onderzoek, vult u dan onderaan de enquête uw e-mailadres in.

Alvast bedankt voor het invullen!

contact: Pieter Evenhuis
p.h.evenhuis@student.rug.nl

Waardering van het landgoed Fraeylemaborg

Bent u bekend met de Fraeylemaborg?

- ja
- nee

Bent u vaker bij de Fraeylemaborg geweest?

- ja
- nee

De volgende vragen gaan over de uiterlijke waardering van landgoed Fraeylemaborg. Kunt u de volgende gebouwen en het park van landgoed Fraeylemaborg waarderen met een cijfer van 1 tot 10? Het gaat hier om het uiterlijk, waarbij 1 staat voor 'heel erg lelijk' en 10 voor 'heel erg mooi'

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
De Fraeylemaborg										
Het voormalige koetshuis (nu museumwinkel/expositieruimte)										
Het voormalige schathuis (nu restaurant)										
Het park rondom de borg										

De volgende vragen gaan over de mate waarin de Fraeylemaborg identiteitsbepalend is. Met identiteitsbepalend wordt bedoeld in hoeverre iets beeldbepalend en karakteristiek is. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de onderstaande stellingen eens/oneens bent? U kunt het vakje van uw keuze aankruisen.

	<i>Helemaal mee oneens</i>	<i>Oneens</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Helemaal mee eens</i>
Landgoed Fraeylemaborg is identiteitsbepalend voor de provincie Groningen					
Landgoed Fraeylemaborg is identiteitsbepalend voor de Gemeente Slochteren					
Landgoed Fraeylemaborg is identiteitsbepalend voor het dorp Slochteren					
Landgoed Fraeylemaborg is identiteitsbepalend voor mij					

De volgende vragen gaan over de commerciële exploitatie van landgoed Fraeylemaborg. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de onderstaande stellingen eens/oneens bent? U kunt het vakje van uw antwoord aankruisen.

	<i>Helemaal mee oneens</i>	<i>Mee oneens</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Helemaal mee eens</i>
Ik vind het wenselijk dat landgoed Fraeylemaborg commerciëel geëxploiteerd wordt					
Ik vind het wenselijk dat de Fraeylemaborg wordt gebruikt als museum					
Ik vind het wenselijk dat de Fraeylemaborg wordt gebruikt als trouwlocatie					
Ik vind het wenselijk dat het Schathuis wordt gebruikt als restaurant					
Ik vind het wenselijk dat het Koetshuis wordt gebruikt als museumwinkel					
Ik vind het wenselijk dat het Koetshuis wordt gebruikt als expositieruimte					

De volgende vragen gaan over uw historische waardering van de Fraeylemaborg. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de onderstaande stellingen eens/oneens bent? U kunt het vakje van uw antwoord aankruisen.

	<i>Helemaal mee oneens</i>	<i>Mee oneens</i>	<i>Neturaal</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Helemaal mee eens</i>
Het gebruik van de Fraeylemaborg als museum doet afbreuk aan de historische waarde ervan					
Het gebruik van de Fraeylemaborg als trouwlocatie doet afbreuk aan de historische waarde ervan					
Het gebruik van het Schathuis als restaurant doet afbreuk aan de historische waarde ervan					
Het gebruik van het Koetshuis als museumwinkel doet afbreuk aan de historische waarde ervan					
Het gebruik van het Koetshuis als expositieruimte doet afbreuk aan de historische waarde ervan					

De volgende vragen gaan over uw mening aangaande de nieuwe functie van de verschillende gebouwen van de Fraeylemaborg. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de onderstaande stellingen eens/oneens bent? U kunt het vakje van uw antwoord aankruisen.

	<i>Helemaal mee oneens</i>	<i>Mee oneens</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Helemaal mee eens</i>
Bij het aanwijzen van de Fraeylemaborg als trouwlocatie is voldoende rekening gehouden met de originele functie ervan					
Bij het aanwijzen van het Schathuis als restaurant is voldoende rekening gehouden met de originele functie ervan					
Bij het aanwijzen van het Koetshuis als museumwinkel is voldoende rekening gehouden met de originele functie ervan					
Bij het aanwijzen van het Koetshuis als expositieruimte is voldoende rekening gehouden met de originele functie ervan					

De volgende vragen gaan over de geschiedenis van het landgoed en de boodschap die het landgoed uitdraagt. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de onderstaande stellingen eens/oneens bent? U kunt het vakje van uw antwoord aankruisen

	<i>Helemaal mee oneens</i>	<i>Mee oneens</i>	<i>Neutraal</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Helemaal mee eens</i>
Ik ben bekend met de geschiedenis van het landgoed					
Ik ben bekend met de voormalige bewoners van het landgoed					
Het kennen van de geschiedenis van het landgoed vergroot mijn waardering voor het landgoed					

Open vragen

Wat is volgens u de reden dat de Fraeylemaborg bewaard is gebleven en behouden wordt?

.....

.....

.....

.....

.....

Wat is volgens u het verhaal dat de Fraeylemaborg verteld door het in deze staat te behouden?

.....

.....

.....

.....

.....

Algemene informatie
Tot slot wat algemene vragen

Wat is uw geslacht?

- man
- vrouw

Wat is uw leeftijd?

Ik ben jaar

Bent u een bezoeker van buiten de gemeente of een inwoner van de gemeente Slochteren?

- inwoner van de gemeente Slochteren
- bezoeker van buiten de gemeente

Wat is uw huidige woonplaats?

.....

Wat is uw geboorteplaats?

.....

Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

.....

**Ik wil graag op de hoogte gehouden worden van de resultaten van het onderzoek,
mijn e-mail is**

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage II - Peer review feedback

Peer review door Jitse de Boer (s2006502)

In rood is aangegeven hoe met deze feedback is omgegaan

<i>Algemeen</i>	
Is de opbouw van de thesis duidelijk?	Ja, de opbouw is gedaan zoals in de handleiding staat. Er mist nog wel een tekstje die de opbouw uitlegt. Het kopje 'Opbouw van de thesis' is toegevoegd
Is de samenhang tussen de verschillende onderdelen duidelijk?	Ja, de methodologie en de resultaten bouwen goed voort op het theoretisch kader.
Is de meerderheid van de bronnen wetenschappelijk? Zo niet, is daar een goede reden voor?	Ja. De bronnen die niet wetenschappelijk zijn komen van sites van de gemeente Slochteren en de Fraeylemaborg zelf, dat is dus een goede reden.
Is de gebruikte literatuur recent? Zo niet, is daar een goede reden voor?	Het grootste deel is niet ouder dan 5 jaar. Er zijn er ook een aantal ouder, maar die zijn van groot belang voor het onderzoek, zoals Mason (2002) en Coeterier (2002).
Zijn alle gebruikte bronnen vermeld in de literatuurlijst?	Ik mis alleen McLafferty, 2003. McLafferty (2003) is ook niet gebruikt. Het is een bron uit het boek van McGuirk en O'Neill (2010) waarnaar wordt gerefereerd
Worden bronnen correct geciteerd?	Ja.
Wordt correct verwezen naar bronnen, volgens het Harvard systeem?	Ja.
Verduidelijken gebruikte figuren en tabellen de tekst?	Ja, zeker bij de resultaten. Een kaart mist nog.

	Kaart wordt nog toevoegd
Zijn figuren en tabellen correct genummerd en wordt ernaar verwezen in de tekst?	Nee, nog niet. Figuurnummers en verwijzingen bijgewerkt
Is de tekst duidelijk en leesbaar?	Ja, de tekst leest prettig.
Hoe is de opbouw van de zinnen?	De eerste zin van pagina 7 loopt niet lekker. Voor de rest ziet het er goed uit. Zin aangepast
Zijn de spelling, grammatica, en interpunctie correct?	Ja, ik heb geen fouten kunnen ontdekken.
Vragen/ Opmerkingen	

Samenvatting	
Worden de belangrijkste elementen uit het onderzoek besproken?	-
Worden onderwerp, doelstelling, onderzoeksvragen, methoden, resultaten en conclusies samengevat?	-
Vragen/ Opmerkingen	
De samenvatting mist nog. Samenvatting toegevoegd	

--

<i>Inleiding</i>	
Is het onderwerp duidelijk afgebakend?	Ja, eerst wordt er een duidelijke uitleg van commerciële exploitatie van erfgoed gegeven waarna de Fraylemaborg als case wordt geïntroduceerd.
Wordt de relevantie van het onderwerp duidelijk uiteengezet?	Er wordt niet precies uitgelegd waarom juist dit onderwerp interessant is om te onderzoeken. Ook de keuze voor de Fraylemaborg als case kan misschien nog wat verduidelijkt worden. Uitleg van keuze voor de case toegevoegd
Wat is het doel van het onderzoek, geformuleerd in je eigen woorden?	Er achter proberen te komen of de waarde van de Fraylemaborg voor omwonenden en toeristen is beïnvloedt door de commerciële activiteiten die er plaatsvinden.
Zijn het doel en de onderzoeksvragen ingebed in wetenschappelijke literatuur?	In de probleemstelling is niet verwezen naar wetenschappelijke literatuur. Misschien kun je verwijzingen van de bronnen die je in de aanleiding hebt gebruikt toevoegen.
Wekt de inleiding je interesse op? Waardoor (niet)?	Ja, ik zou graag willen weten wat de invloed van commerciële exploitatie is op de waardering van erfgoed.
<i>Vragen/ Opmerkingen</i>	
Een stukje over de opbouw van de thesis mist dus nog. Is inmiddels toegevoegd	

Theoretisch kader	
Vormen de besproken theoretische inzichten een relevante basis voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag/-vragen?	Vooraf over de waardering van erfgoed is een goed en duidelijk stuk geschreven. Misschien kun je in de literatuur nog wat vinden over de invloed van commerciële exploitatie op een andere case. Is dat niet te vinden, kun je dat mooi gebruiken als verantwoording van de relevantie van je onderwerp. Dit punt is dankbaar meegenomen in de aanleiding, geen literatuur te vinden namelijk.
Worden de theoretische inzichten op een begrijpelijke manier uiteengezet?	Ja, de literatuur wordt begrijpelijk uitgelegd.
Wordt verwezen naar relevante internationale wetenschappelijke literatuur? (artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften en wetenschappelijk boeken)	Ja.
Is het theoretisch kader logisch opgebouwd?	De opbouw is duidelijk, wat mede komt door de tussenkopjes.
Sluit het conceptueel model aan bij de onderzoeksvragen en theorie?	Conceptueel model staat er nog niet in.
Vragen/ Opmerkingen	

--

Methodologie	
Wordt de keuze voor de gebruikte methoden van dataverzameling en data-analyse goed toegelicht?	Misschien kun je nog uitleggen waarom jouw methode beter is dan andere methoden. Lijkt mij niet per se nodig om uit te leggen waarom enquêtes beter zijn dan interviews of focusgroepen in dit geval
Sluiten de manieren van dataverzameling en data-analyse aan bij doelstelling en onderzoeksvragen?	Ja, het is beste keuze, omdat er een grote groep mensen bereikt moet worden.
Zijn de gebruikte vragenlijsten, lijsten met observatiepunten, etc. opgenomen in bijlagen?	Ja.
Wordt duidelijk uitgelegd hoe te werk is gegaan bij het verzamelen en analyseren van de gegevens?	Ja, dit is duidelijk.
Wordt gereflecteerd op de kwaliteit van de verzamelde gegevens?	Ja, zeer duidelijk en kritisch.
Is voldoende uiteengezet welke ethische vraagstukken in het onderzoek relevant zijn, en hoe hiermee is omgegaan?	Het stukje over ethiek is wel erg kort, zijn er echt niet meer ethische kwesties die relevant zijn voor het onderzoek?
Zijn de paragrafen over methodologie logisch opgebouwd?	Misschien kun je boven de ethische kwesties een apart kopje zetten. Verder mis ik nog een stukje waarin je uitlegt hoe je de data precies hebt geanalyseerd. Waarom je bijvoorbeeld de T-toets hebt

	gebruikt en een andere toets niet. Uitleg met keuzes voor de toetsen toegevoegd
Vragen/ opmerkingen	
Resultaten	
Worden de meest relevante resultaten besproken?	Ja, elke deelvraag wordt beantwoordt (de laatste moet je nog doen). Verder wordt ook elke vraag uit de enquête beantwoord, behalve de twee open vragen (maar die horen bij de laatste deelvraag volgens mij) en de algemene vragen. Laatste deelvraag beantwoord en toegevoegd
Worden de resultaten grondig geanalyseerd (en niet alleen beschreven)?	Ja, de meeste resultaten worden geanalyseerd met behulp van de theorie.
Worden de resultaten in verband gebracht met de onderzoeksvragen?	Ja, de resultaten zijn weergegeven per deelvraag (al was het trouwens niet de bedoeling om deelvragen als kopjes te gebruiken, maar dat weet ik niet zeker).
Zijn de paragrafen met resultaten logisch opgebouwd?	Ja, ze zijn opgebouwd naar de volgorde van de deelvragen.
Vragen/ opmerkingen	

Conclusie/discussie	
Worden de onderzoeksvragen beantwoord?	-
Worden de resultaten in een breder theoretisch perspectief geplaatst?	-
Worden de resultaten vergeleken met andere onderzoeksresultaten?	-
Worden aanbevelingen gedaan voor toekomstig onderzoek?	-
Vragen/ opmerkingen	
<p>Conclusie moet nog geschreven worden.</p> <p>Conclusie toegevoegd.</p>	

Gebaseerd op:

Pain, R. & G. Mowl (1996) Improving geography essay writing using innovative assessment. *Journal of Geography in Higher Education* 20(1): 19-32

Kennedy-Kalafatis, S. (1996) Encouraging peer dialogue in the geography classroom: peer editing to improve student writing. *Journal of Geography in Higher Education* 20(3): 323-341